

TOP 10

Waterrijke wandelroutes

Hou je van wandelen in de natuur?

Trek dan je wandelschoenen aan en geniet van deze prachtige wandelroutes langs water. Wandel door duinen, langs de kust of laat je verrassen door een afwisselend natuurgebied van bosjes, rietland en open water. Onze boswachters hebben de 10 mooiste wandelroutes langs water op een rij gezet.

Natuurmonumenten

- 3** Wandelroute Levensstrijd: 'langswater en land'
- 8** Kiersche Wijdepad De Wieden
- 11** Wintertalingroute op Tiengemetten, een vogelparadijs bij uitstek!
- 15** Wandelroute Friese Veen
- 19** Leuvenumse Bossen, bij Ermelo
- 23** Kustroute op Marker Wadden
- 28** Wandelroute Oppad en Kromme Rade, vlak bij Hilversum
- 32** Dwars door het Geuldal
- 37** Wandelroute 14 vennenwandeling, vlak bij Oisterwijk
- 42** Wandelroute Eemland, vlak bij Eemnes

9,7 km
Zeeland

Natuurmonumenten

Wandelroute Levensstrijd: 'langswater en land'

Steeds meer liefhebbers komen genieten van de natuurlijke rijkdom van de delta.
Beleef het frisse en pure deltagevoel en ga op zoek naar zeehonden en bruinvissen!

Tijdens de vogeltrek strijken in natuurgebieden Levensstrijd en Rengerskerke duizenden vogels neer. Overwinteraars als de smient, wulp en wintertaling maken in de lente plaats voor broedvogels als de Kievit, grutto en tureluur. Tijdens de vogeltrek in het voor- en najaar komen soorten als de rosse grutto, zilverplevier en kanoetstrandloper even aansterken.

Startpunt

[West Havendijk, Zierikzee \(ZL\)](#)

9,7 km. Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#). De route volgt het wandelknooppuntennetwerk. Start vanaf parkeerplaats Hoofdpoortstraat (vrij parkeren) in Zierikzee aan de bovenzijde van de dijk: 44-43-66-36-37-11-44. Je kunt de route inkorten via de knooppunten 67 en 37 (6 kilometer route).

Vogels, bruinvissen en weidse uitzichten

Wandel door het land van weidse uitzichten, zilte lucht met vogels in de lucht, met bruinvissen en zeehonden in de Oosterschelde en geniet van de kleurenpracht van bloemen en planten. Ontdek wandelend de vogelboulevard van Zeeland.

Combineer met een bezoek aan Zierikzee!

De wandeling is prima te combineren met een bezoek aan [monumentenstad Zierikzee](#), waar je een prachtige stadswandeling staat te wachten door de pittoreske straatjes langs monumentale gebouwen, de haven van Zierikzee en verschillende souvenirswinkeltjes.

1 Startpunt

Welkom in Zeeland! Wandel door het land van weidse uitzichten, zilte lucht met vogels in de lucht, met bruinvissen en zeehonden in de Oosterschelde en geniet van de kleurenpracht van bloemen en planten. Ontdek wandelend de vogelboulevard van Zeeland.

De route volgt het wandelknooppuntennetwerk. Start vanaf parkeerplaats Hoofdpoortstraat (vrij parkeren) in Zierikzee aan de bovenzijde van de dijk: 44-43-66-36-37-11-44. Je kunt de route inkorten via de knooppunten 67 en 37 (6 kilometer route).

2 Uitkijkpunt Kiekuut

Uitkijkpunt Kiekuut vormt een prachtige plek om de enorme vogelrijkdom van dichtbij te ervaren. In het voorjaar zijn het de kieviten die als ware luchtacrobaten door het luchtruim heen en weer vliegen. Alle tijden van het jaar maak je hier een goede kans om lepelaars te zien vissen. Met hun lepelvormige snavel zeven ze garnaltjes en stekelbaarsjes naar binnen. In de wintermaanden strijken er grote groepen kleurrijke smienten en wintertalingen neer.

Volg knooppunt 66

3 Bruinvis

Volg het pad tot het uiterste puntje van het havenhoofd. Hier vind je een van de beste spotplekken om bruinvissen te zien. Hoewel de bruinvis vaak wordt aangezien voor een dolfijn, is het familie van de walvisachtigen. Het is tegelijkertijd ook één van de kleinste walvissoorten.

Bruinvissen kunnen maximaal 1.90m worden. De dieren zoeken voedsel op en rond de zeebodem. Ze eten een gevarieerd menu van kleinere vissoorten als sprot en haring maar ook inktvissen

en schaaldiertjes. De dieren duiken meestal voor zo'n 3 minuten onder water en blijven zo'n anderhalve minuut aan de oppervlakte. Goed zichtbaar is de rugvin waarmee ze enkele seconden boven water komen.

Volg knooppunt 66

4 Inlaag en karrevelden

Boven op de dijk heb je prachtig uitzicht over de inlaag en karrevelden van Levensstrijd. Vroeger werd de grond in dit gebied grotendeels afgegraven om de dijken te verhogen. Om een nieuwe watersnoordramp voor te zijn, werden op sommige plekken reservedijken aangelegd. Op die manier ontstond een inlaag. In de inlaag zijn de sporen nog te zien waarop de karren het grond afvoeren naar de dijk: de zogenaamde karresporen. Tegenwoordig is de inlaag een belangrijk voedsel en rustgebied voor kustvogels als de tureluur, scholekster en wulp.

Volg knooppunt 66

5 De Zeelandbrug

Turend over de Oosterschelde valt je oog op een imposant bouwwerk: de Zeelandbrug. De Zeelandbrug vormt een belangrijke verbinding tussen Schouwen-Duiveland en Noord-Beveland. De brug werd op initiatief van Provincie Zeeland gebouwd om een goede noord-zuid verbinding te garanderen. Volgens de oorspronkelijke plannen zou de huidige stormvloedkering in het westen dienen als hoofdverbinding.

De bestaande veerverbinding tussen Schouwen-Duiveland en Noord-Beveland kon de verkeersdruk niet meer aan en de afdamming van de Oosterschelde (Stormvloedkering) liet langer op zich wachten dan gepland. In 1965 opende Koningin Juliana de ruim 5 kilometer lange en 54 pijlers tellende brug.

Volg knooppunt 66

6 Ijsvogel

Met name in de wintermaanden trekken ijsvogels uit het binnenland naar de Zuidkust van Schouwen om te vissen. Het zoute zeewater van de Oosterschelde bevriest nooit waardoor ze makkelijk aan prooivis kunnen komen, ook in strenge winters. De grote stenen aan de onderkant van de zeewering vormen een prima rust- en observatieplek voor de ijsvogel. Kenmerkend zijn de felblauwe en oranje kleuren en de luide fluitende roep tijdens het vliegen.

Volg knooppunt 66

7 Inkorten?

Als je wilt, kun je hier de route verkorten. Volg dan eerst knooppunt 67, daarna knooppunt 37.

8 Wegrestaurant voor kustvogels

De 'magische witte' schelpenbult middenin de Oosterschelde ligt vooral bij zonnig weer prachtig op. De schelpenbult is onderdeel van de 1500 hectare grootte Roggenplaat, een belangrijk 'wegrestaurant' voor kustvogels. De kokkelschelpen vormen belangrijk voedsel voor scholeksters in de Oosterschelde. De lege kokkelschelpen worden door de getijstroom op het meest oostelijke puntje van de Roggenplaat neergelegd. Bij hoog water is de schelpenbult de enige plek van de zandplaat die nog boven water uitsteekt.

Volg knooppunt 36. Kies voor de verkorte route (6 km) via de knooppunten 67 en 37.

9 Uitkijkpunt

Vanaf dit uitkijkpunt heb je een spectaculair uitzicht over de karrevelden en karresporen. Het landschap ademt hier een en al geschiedenis. De strijd tegen het water heeft diepe sporen achtergelaten in het landschap. Zilte planten als zeekraal en klein schorrenkruid gedijen hier prima. In het najaar steken de dieprode kleuren prachtig af tegen de donkere wolken. Links ligt de Suzanna's en Kisters Inlaag. De reservedijk diende in geval van nood.

Volg knooppunt 37

10 Kleine zilverreiger

Sinds een aantal jaren is er een opvallend witte verschijning te zien langs de ondiepe oevers van Rengerskerke: de kleine zilverreiger. In tegenstelling tot zijn grotere broer, de grote zilverreiger, is de kleine zilverreiger een meer algemene gast in Zeeland. Herkenbaar aan de gele tenen jaagt hij stilstaand of al lopende op kleine visjes. Slapen doet hij in de bomen bij de Schelphoek of Ouwerkerk. Broedplekken liggen vooral bij Oostvoorne, in Voornes Duin.

Volg knooppunt 37

11 Weidevogels en steltlopers

Hier is volop ruimte gecreëerd voor weidevogels en steltlopers. De voormalige landbouwgronden zijn ingericht als grasland; de contouren van het boerenland zijn nog zichtbaar. Oude kreken zijn in ere hersteld en daar profiteren zoutminnende planten als zeekraal en zeeaster van. Het behoud van bestaande graslanden en de aanwezigheid van akkerbouw in de nabije omgeving trekken akkervogels als veldleeuwerik, kievit, grutto en gele kwikstaart aan. En met een beetje geluk zie je de patrijs.

Volg knooppunt 11

12 Zierikzee

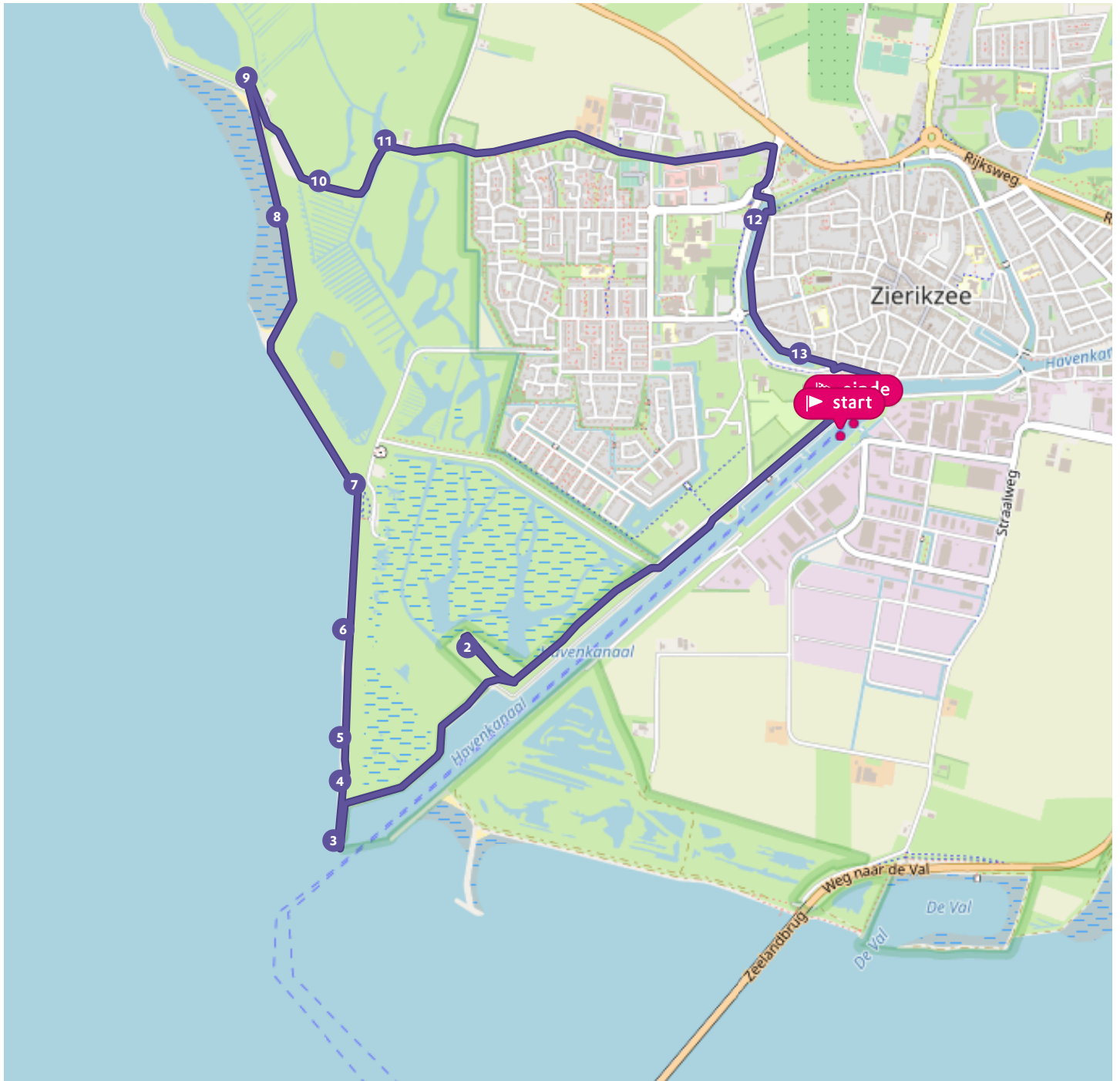
Je bent weer terug in Zierikzee. Zierikzee dankt zijn ontstaan en welvaart aan het water. Zierikzee lag aan de Gouwe, in de Middeleeuwen de belangrijkste scheepvaartverbinding tussen Vlaanderen en Holland. Als je door Zierikzee loopt ervaar je de voorspoed die het heeft gekend. De vele prachtige monumenten zijn nog zichtbaar. Dat ze er nog zijn is te danken aan de periode van armoede die volgde op de welvaart. Er was geen geld om opnieuw te bouwen, daarom zijn ze niet gesloopt.

Volg knooppunt 44

13 Eindpunt

Geniet nog van een welverdiend hapje en drankje na deze wandeling! In Zierikzee vind je genoeg horecagelegenheden om zo even bij te komen.

© OpenStreetMap/Leaflet

4,5 km
Overijssel

Natuurmonumenten

Kiersche Wijdepad De Wieden

De Wieden bestaat uit plassen en sloten, uitgestrekte rietlanden, hooilanden vol bloemen en dichtbegroeide moerasbossen. Ga mee op vaartocht vanaf het bezoekerscentrum, maak een fietstocht of wandeling of verken het gebied per kano.

Loop je het Kiersche Wijdepad, genoemd naar eendenkooi de Kiersche Wijde, dan ervaar je natuurgebied De Wieden optimaal. Trek je wandelschoenen aan en struin langs trekpaten, bosjes en open water. Vooral 's zomers is het volop genieten van vogels, zoals kleine karekiet, rietgors en waterral. De route is in het veld gemarkeerd met gele pijltjes en is niet geschikt voor rolstoelgebruikers en kinderwagens.

Startpunt

[Parkeerplaats Kierschewijdepad](#)

Lozedijk, 7946 KM Wanneperveen (OV)

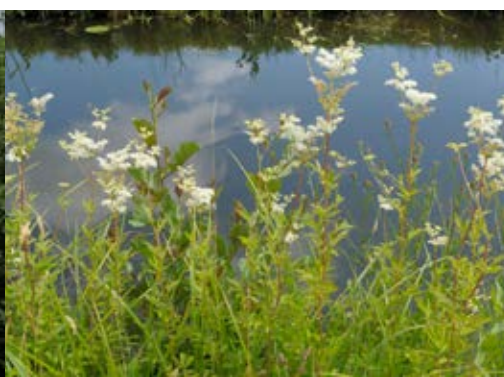

4,5 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Omdat je onderweg vee tegenkomt, zijn honden helaas niet welkom.

1 Ree

Een ontmoeting met een ree heeft altijd iets magisch. De schemer van de ochtend en avond biedt daartoe de meeste kans. In Nationaal Park Weerribben-Wieden leven maar liefst 500 reeën. En dat voor een nat gebied. Gelukkig kunnen de dieren goed zwemmen. En om te zorgen dat ze ook weer veilig uit het water komen, zijn bij steile oevers speciale wilduittreedplaatsen aangelegd.

2 Eendenkooi

Natuurmonumenten beheert in Nationaal Park Weerribben- Wieden vier eendenkooien. Eén ervan vind je hier: de Kiersche Wijdekooi. De kooien diende vroeger voor het vangen van eenden. Om zoveel mogelijk eenden te vangen, moet het stil zijn rondom de kooi. Het afpalingsrecht zorgde hiervoor. In een cirkel (meestal 1133 meter vanuit het midden van de kooicirkel gemeten) rondom de kooi mocht alleen de kooiker activiteiten ontplooiën. Nu is de vangst van eenden geen doel meer, maar worden de kooien in stand gehouden vanwege hun hoge cultuurhistorische waarde.

3 Elzenbroekbos

Denk je aan Nationaal Park Weerribben-Wieden, dan denk je niet direct aan bos. Toch herbergt het natuurgebied wel degelijk bos. En het zijn vaak ware juweeltjes. Elzenbroekbos is wel heel bijzonder. Grote bomen met hun voeten in het water. Je krijgt er een echt junglegevoel van. Zeker in combinatie met de slingerende kamperfoelie en het vogelgezag.

4 Otter

Je hoopt het zo, maar de kans is klein. Het spotten van een otter op klaarlichte dag. Het is een nachtdier, dat vooral met zijn sporen verradt waar hij zich ophoudt. Vooral hun uitwerpselen zijn daarbij heel nuttig. De spraints liggen op strategische plekken om soortgenoten te treffen. Elke otter heeft trouwens zijn eigen karakteristieke geur. Een soort van visitekaartje dus.

5 Diep water

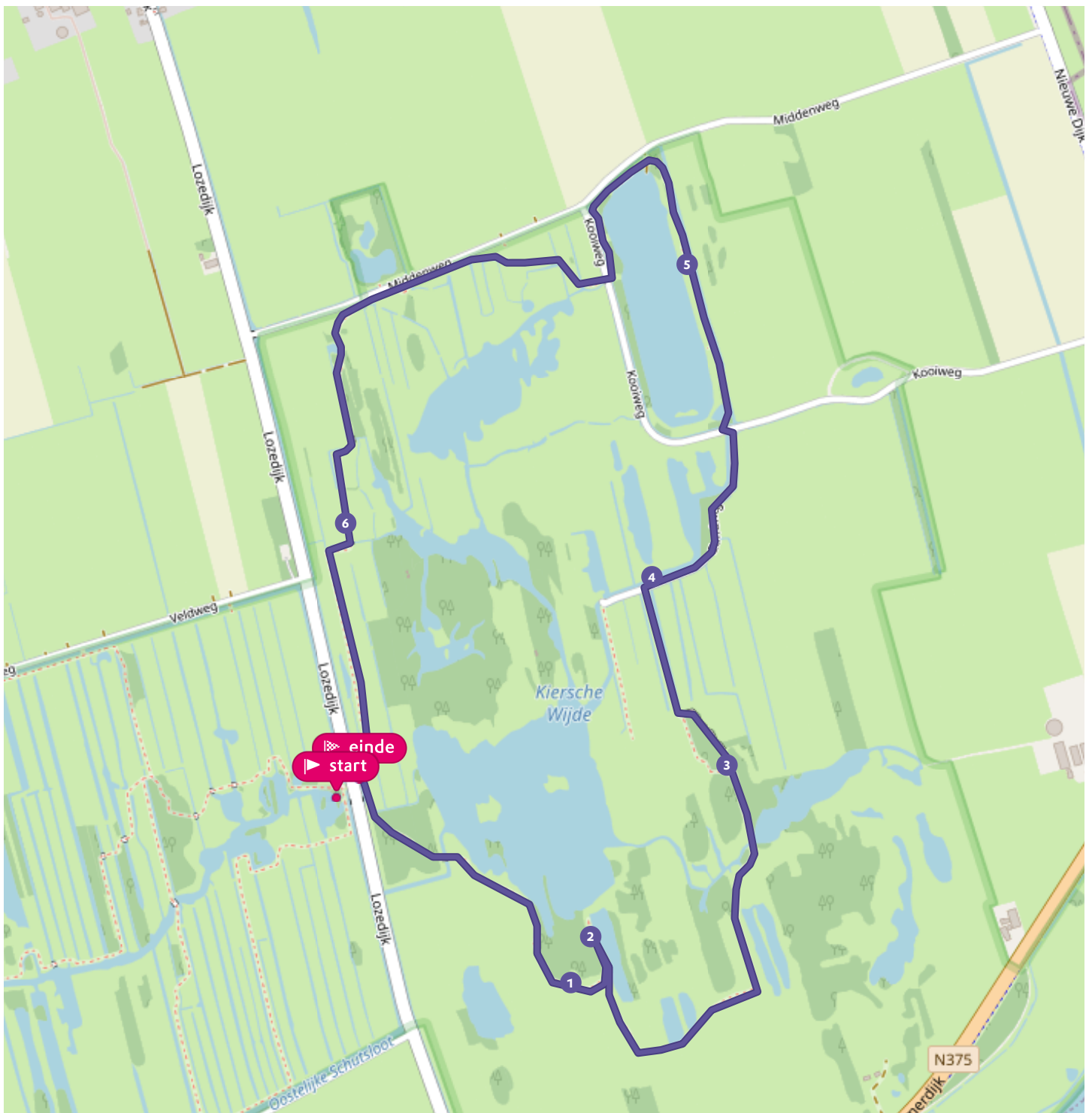
Deze zandplas is diep en bevriest dus bijna nooit. Dat is belangrijk voor vogels die voedsel zoeken op open water zoals eenden, blauwe reigers en grote zilvereigers. Let ook eens op de vele zangvogels. Zij verschuilen zich in het struweel rondom de plas.

6 Vlinder

De transformatie van een onooglijke harige rups tot prachtige kleurrijke vlinder is een wonder der natuur. In het voorjaar en de zomer zijn talrijke vlinders te zien in de buurt van de planten van het Kiersche Wijdepad. Atalanta, dagpauwoog en oranjetipje houden allemaal van de nectar in de bloemen. Het oranjetipje heeft een wel zeer exclusieve relatie met de pinksterbloem. Deze dient als waardplant, oftewel gastheer en houdt zo rups en vlinder in leven.

6,5 km
Zuid-Holland

Natuurmonumenten

Wintertalingroute op Tiengemeten, een vogelparadijs bij uitstek!

Tiengemeten ligt precies op de trekroute van veel verschillende vogels. De rust, ruimte en het water trekken tienduizenden vogels aan. In het voorjaar is het een kakofonie van vogelzang en het hele jaar door zie je grote groepen vogels: eenden, zilverreigers én de zeearend. Tiengemeten is een echt vogeleiland!

Startpunt

[Parkeerplaats veerdienst Tiengemeten](#)

Nieuwendijk 1, 3284 KR Zuid-Beijerland

Bushalte veerdienst, Zuid-Beijerland

Nieuwendijk, 3284 KR Goudswaard

Volg vanaf de parkeerplaats de weg naar de andere kant van de haven. Hier vertrekt de veerdienst. [Bekijk alle informatie over tickets en tijden.](#)

[Bezoekerscentrum Tiengemeten](#)

Tiengemeten 14A, 3284 BE Zuid-Beijerland (ZH)
Start jouw avontuur op dit natuureiland hier!

6,5 km (gemarkeerd met rode pijltjes)

Het pad is deels verhard, onverhard en deels half-verhard. Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

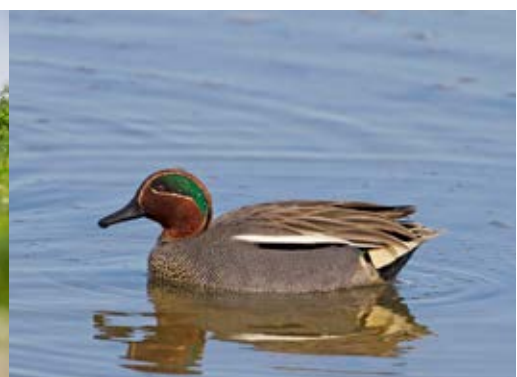
Probeer ook eens de [vogelexcursie](#) (met ervaren gids).

- Honden welkom, mits aangelijnd
- Let op, hier lopen grote grazers
- Tijdens de zomermaanden is er weinig schaduw
- Houd ook rekening met teken, muggen en dazen
- In het Bezoekerscentrum is DEET te verkrijgen

[Gasterij De Gezusters](#)

1 Nieuw Tiengemeten

De natuur van Tiengemeten is jong. Tussen 2005 en 2007 is hier landbouw omgevormd naar natuur. Nu heeft het water vrij spel. Door een gat in de dijk aan de andere kant van Tiengemeten komt het water het eiland op via een enorme kreek die midden over het eiland loopt. Water dat altijd in beweging is door getij en hoge en lage rivierafvoeren van Rijn en Maas en dat trekt heel veel vogels aan. Je kijkt hier uit over uitgestrekt moeras en over het weidse Haringvliet. Langs deze weg kun je de vogels uitstekend zien.

2 Wintertaling

Heb je de wintertaling al gezien? De kleinste eend van Tiengemeten en je kunt hem hier het hele jaar tegenkomen. Het mannetje is te herkennen aan de kastanjebruine kop met groene vlek om het oog. In het najaar komen er uit Noord-Europa duizenden wintertalingen naar Tiengemeten toe om hier de winterdoor te brengen. Tiengemeten is favoriet want er zijn altijd wel slikken en ondiep water te vinden waar hij zijn kostje bij elkaar kan scharrelen.

3 Markante boerderij

Je staat hier bij één van de oudste boerderijen van Tiengemeten uit 1807: de Idahoeve. Alle markante boerderijen worden niet meer bewoond door boeren, maar hebben nieuwe eigenaren gekregen. In de Idahoeve wordt nu zorg verleend aan mensen met een psychiatrische aandoening. Tiengemeten geeft de bewoners van de Idahoeve rust en ruimte en de mogelijkheden voor arbeid en vrijetijdsbesteding.

4 Oude Polder

Je bent nu in het oudste deel van Tiengemeten: de Oude polder. Hier begon Tiengemeten rond 1600 als een zandplaat van 10 gemet groot. Een gemet was een oppervlaktemaat van 0,4 hectare. Rond 1750 werd deze plaat bedijkt en bewoond. In de eeuw daarna groeide het eiland tot de omvang van nu, ongeveer 1050 hectare. Je ziet hier veel van vroeger terug: de akkers, de oorspronkelijke dijken, bomenlaan, boomgaarden en historische gebouwen. Heel anders dan de moerasnatuur die je net gezien hebt, maar ook dat is Tiengemeten!

5 Herberg Tiengemeten

Vanaf dit punt is het 10 minuten lopen naar de Herberg Tiengemeten, gevestigd in de oude boerderij Susannahoeve. Je kunt hier ook overnachten in het hotel of op de camping. Deze boerderij is gebouwd ná 1953, maar ligt wel op de oudste bouwlocatie van Tiengemeten. Onderweg loop je dwars door de Oude Polder tussen akkers en hooilanden. Je kunt hier ook naar rechts de route volgen.

6 Schotse hooglanders

Ben jij de Schotse hooglanders al tegengekomen? Deze indrukwekkende dieren lopen het hele jaar door buiten en trekken in groepjes rond over het eiland. Met hun gegraas zorgen ze voor variatie en openheid van het landschap. En dat is precies waarom ze hier lopen. De kudde op Tiengemeten bestaat enkel uit koeien. Kalfjes en stieren lopen er niet tussen. Het zijn vriendelijke dieren, maar laat ze altijd met rust en houd afstand.

7 Laat je verrassen

Neem de tijd om even van het pad af te gaan. Aan beide kanten heb je hier een doorkijkje op een kreek. Stap tussen de ruigte door en laat je verrassen door het uitzicht en de vogels. Op dit deel van de wandelroute zijn meer van deze verrassende doorkijkjes.

8 Water

Het water is de baas. Aan de linkerkant van het pad is getijdengebied dat is overgeleverd aan de grillen van het Haringvliet en waar de waterstand voortdurend varieert.

De andere zijde is een grote moeraskom die bij hele hogewaterstanden vanuit het getijdengebied vol stroomt met water. Precies op deze plek gebeurt dat volstromen. Stel je eens voor: je staat hier dan tot je enkels in het water.

9 Vliedberg

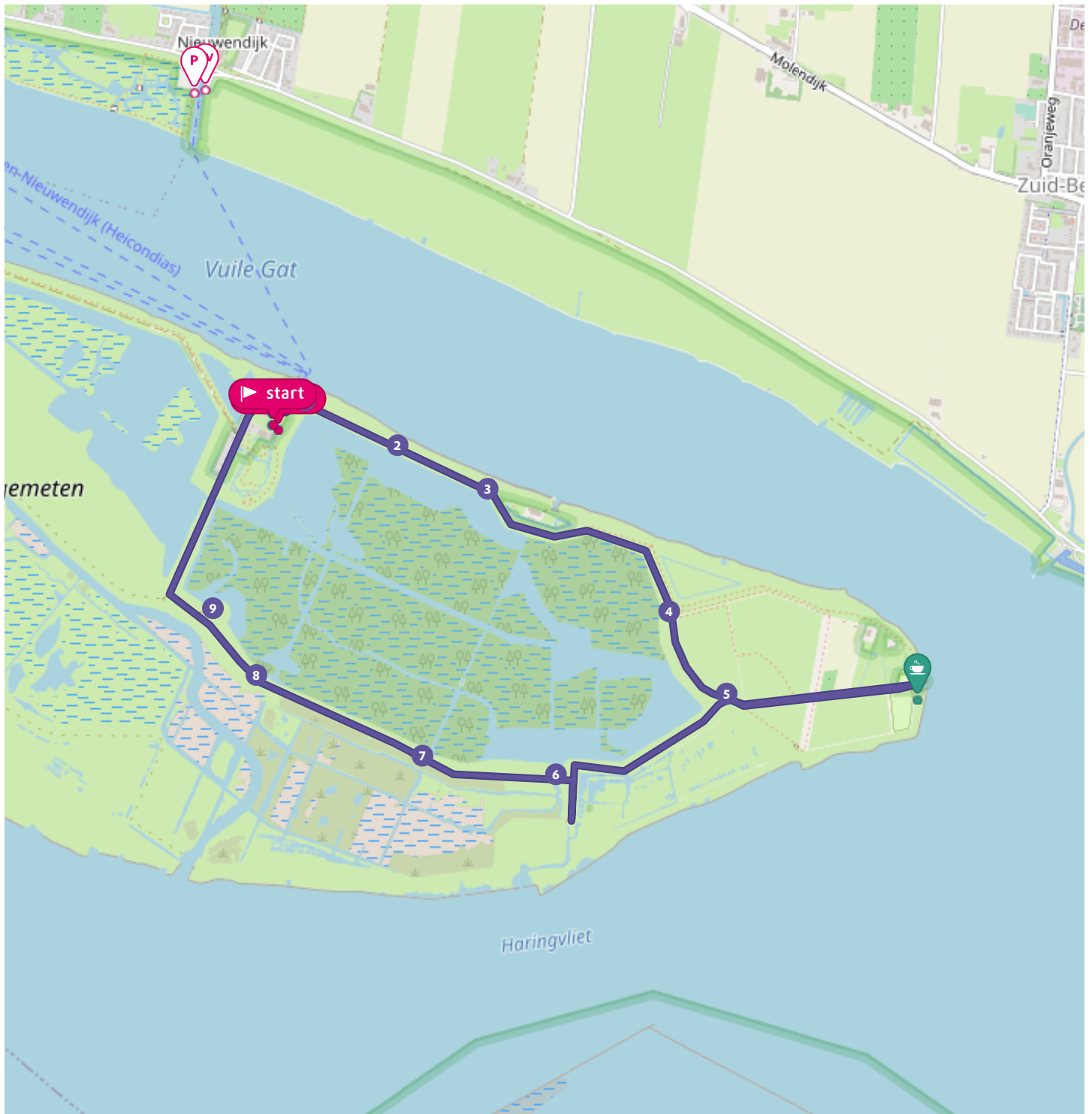
Op dit uitkijkpunt, de Vliedberg, heb je een uitstekend uitzicht over het eiland. Zie hoe weids het landschap is, het water en de kleuren en de daken van de markante boerderijen die boven de dijken uitsteken. Deze plek is ook uitstekend om de zeearend te zien. Het is de grootste roofvogel van Nederland en meet van vleugelpunt tot vleugelpunt wel meer dan 2 meter! Het hele jaar door maak je kans om er één te zien op Tiengemeten.

Op deze plek was al een Vliedberg vóór 1804. In de loop van de tijd is deze verdwenen, maar bij de natuurinrichting is deze in volle glorie hersteld. De Vliedberg is een echte vogelhotspot: waar je ook kijkt, overal zie en hoor je vogels: zilverreiger, lepelaar, roerdomp en de zeearend!

Rond 1800 was Tiengemeten een stuk kleiner en bestond het deel ten zuiden van de Vliedberg uit buitendijkse gorzen. Hier werd door de boeren vee gehouden. Om het vee een vluchtplaats te geven voor hoogwaters werd de Vliedberg opgeworpen.

10 Eindpunt

Dit is het eindpunt van de route. Wil je nog meer van Tiengemeten ontdekken? Breng eens een bezoekje aan het [Bezoekerscentrum van Natuurmonumenten](#), het [Landbouwmuseum Tiengemeten](#), het [Rien Poortvliet Museum](#), of [Speelnatuur van OERRR](#). Of strijk neer [Gasterij de Gezusters](#). Wandel ook eens een [andere route](#) of [boek een excursie](#) over het eiland meteen ervaren gids!

© OpenStreetMap/Leaflet

4,42 km
Drenthe

Natuurmonumenten

Wandelroute Friese Veen

Het Friese Veen grenst aan de stad Groningen en bestaat uit moerasbos, rietland en open water. Laat je verrassen door dit afwisselende natuurgebied. Struin door bos en langs het water en ontdek vanuit de vogelkijkhut de meest uiteenlopende vogels. Veel plezier!

Startpunt

[Parkeerplaats Sportschool Sportrade](#)

Hoofdweg 266
9765 CM Paterswolde

Meer informatie

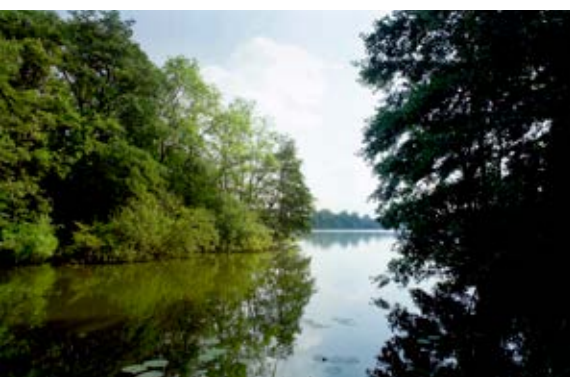
[Vogelwerkgroep IVN Groningen/Haren.](#)

4,42 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Deze route is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Bettie Wiegmanfonds.

1 Tafeleend

Tafeleenden hebben een opvallende rode kop, zwarte borst en witte vleugels en rug. De tekening van deze mooie eend lijkt in zekere zin op een tafel, vandaar de naam. Deze eend duikt onder water om naar voedsel te zoeken. Allerlei planten en wortels worden gegeten. Het vrouwtje heeft hetzelfde kleurenpatroon als het mannetje, maar dan veel minder duidelijk gekleurd.

2 Kleine bonte specht

De kleine bonte specht is de kleinste specht van Europa en broedvogel van het Friese Veen. De vogel broedt in hollen. De dode bomen in polder Camphuis zijn favoriet. Het hout is zacht en gemakkelijk om in te hakken. De vogel is soms moeilijk te vinden tussen het gebladerte. De rug is wit gestreept en het mannetje heeft een heldere rode vlek op de kop. De roep ki ki ki is het gehele jaar door te horen.

3 Kijkhut

In de zomermaanden is de aalscholverkolonie in de bomen recht tegenover de hut goed te zien. De kolonie is te herkennen aan de witte poepsporen onder de grote nesten in de bomen. In de winter zwemt in de omgeving van de hut het fraai gekleurde nonnetje. Het mannetje is mooi helder zwart wit getekend. Het zwart rondom het oog en op de rug vallen het meest op. Daarnaast zijn er op de borst enkele subtiele zwarte strepen te zien. Het vrouwtje is veel donkerder en grijzer gekleurd. De kop is kastanjebruin en de wangen zijn wit.

4 Boomkruiper

De boomkruiper heeft de gewoonte om langs de stam van een boom van beneden naar boven te klimmen en dan weer terug te vliegen. Onderweg naar boven worden insecten of plantenzaadjes gevangen. De zang van deze vogel is heel kort en duurt maar vier seconden. Het begint met twee lange toonladders en het eindigt met een korte toonladder die als een roffeltje eindigt. De boomkruiper broedt in boomholtes of in dicht struikgewas.

5 Zwartkop

De zwartkop is een van de meer algemene broedvogels van het Friese Veen. Het mannetje heeft een opvallende zwart en het vrouwtje een roodbruin petje op het hoofd. De zang is helder en melodius en duurt ongeveer tien seconden waarbij de hoge en heldere uithalen opvallen.

6 Tuinfluiter

De tuinfluiter heeft een onopvallend bruin kleed. De zang is wel opvallend en snel zonder veel verschil in toonhoogte. Het klinkt als snel gebrabbel. Ook deze zang duurt ongeveer tien seconden en lijkt soms wat op dat van de zwartkop. Maar de tuinfluiter mist de heldere en hoge uithalen die de zwartkop wel in zijn zang heeft.

8 Sprinkhaanzanger

De sprinkhaanzanger houdt van rietvelden met her en der verspreide struiken. De polder Camphuis is ideaal voor deze soort. De vogel zit vaak goed verscholen in het riet en valt pas op door zijn hoge insectachtige gesnor. Dit snorren kan eindeloos doorgaan. Op warme, vochtige voorjaarsnachten zingt de vogel onafgebroken. Ze broeden in het riet of in de struiken vaak dichtbij de grond.

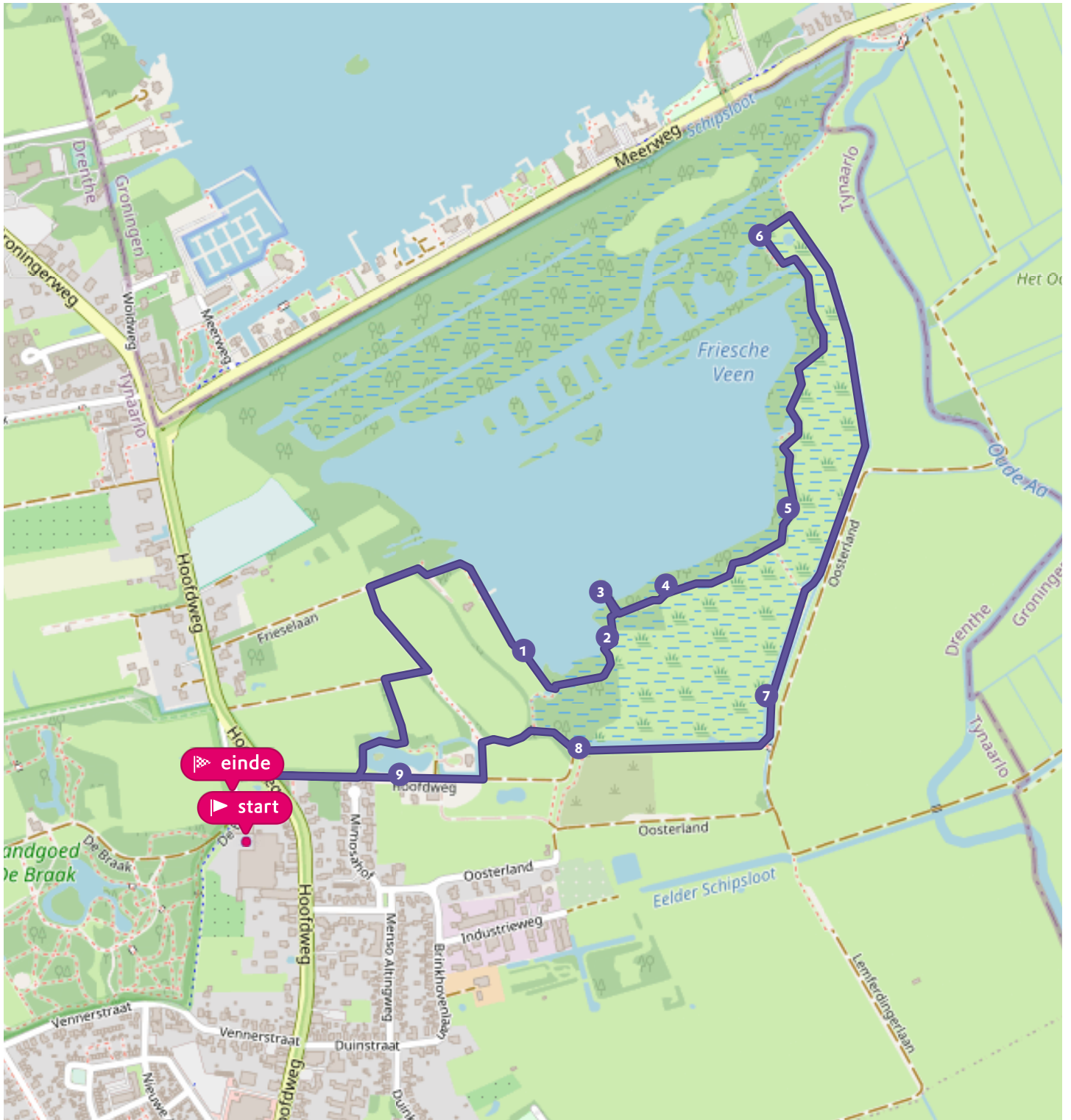
7 Zilverreiger

De zilverreiger is een helder wit gekleurde reiger. De snavel is groot, dolkachtig en geel van kleur. Om te jagen loopt deze reiger met behoedzame grote stappen langs de waterkant op zoek naar vis of amfibieën. Op het achterhoofd zijn de fraaie witte kuifveren te zien.

Zilverreigers uit de hele omgeving overnachten 's winters met enkele tientallen in het Friese Veen. Ze slapen goed verborgen in het moeras op de takken van bomen.

9 Finish

Je bent bijna aan het eind van de route. We zijn benieuwd wat je er van vindt. Laat het ons weten.

© OpenStreetMap/Leaflet

Leuvenumse Bossen, bij Ermelo

Gevarieerde wandelroute langs de Leuvenumse beek en door de bossen. Bewonder de oude, statige beuken en let op de vogels. Misschien flitst er een ijsvogel of zwarte specht voorbij. Drink na afloop een kopje koffie bij De Zwarte Boer. De wandelroute door de Leuvenumse Bossen maakt onderdeel uit van de 165 km lange, Lange Afstands Wandelroute (LAW) Dwars door Gelderland.

Startpunt

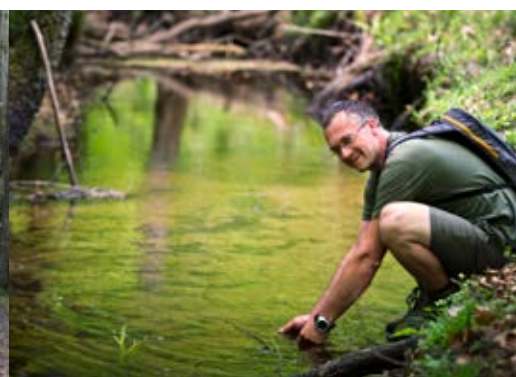
  Parkeerplaats Poolseweg
Poolseweg, 3852PW Ermelo (GD)

 Hotel-Restaurant De Zwarte Boer
Jonkheer Dr. C.J. Sandbergweg 67, 3852 PT Ermelo

 Neem vanaf NS-station Harderwijk de bus richting Apeldoorn. Uitstappen bij halte 'Het Roode Koper' of 'De Zwarte Boer'. Ook kun je vanaf Harderwijk een treintaxi nemen of een fiets huren.

 Hotel-restaurant Het Roode Koper
Jonkheer Dr. C.J. Sandbergweg 82, 3852 PV Leuvenum
T (0577) 40 73 93
info@roodekoper.nl

 5,5 km
Vanaf de parkeerplaats aan de Poolseweg sla je linksaf over het wildrooster, daarna volg je de blauwe paaltjes. Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

1 Grote zoogdieren

In de Leuvenumse Bossen leven veel grote zoogdieren. De dieren kunnen zich vrij over de Veluwe bewegen, wat soms voor problemen zorgt. Vooral zwijnen willen wel eens schade aanbrengen aan landbouwgewassen. Boeren ontvangen daarvoor compensatie vanuit de provincie. Ook aanrijdingen van zwijnen en herten komen voor helaas. Natuurorganisaties hebben als taak de natuur te beschermen en daarom proberen we de wilde zwijnen zoveel mogelijk in de bossen te houden. Wildroosters en rasters helpen hierbij.

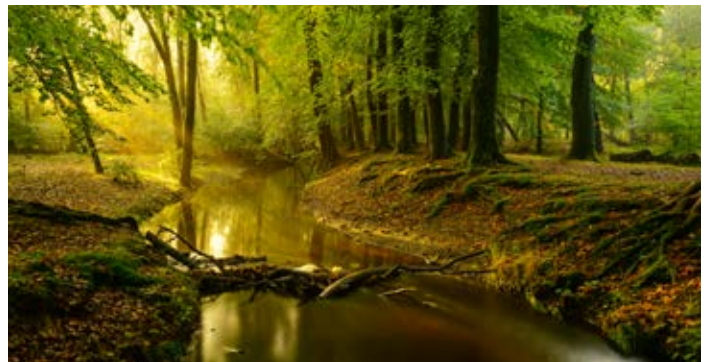
2 Reeën

Het weitje genaamd De Koekoek hoorde vroeger bij een park rond het theehuis van de familie Van Limburg-Stirum. Dit theehuis is nu hotel Het Roode Koper, terwijl het park grotendeels natuurgebied is geworden. Het open weitje is aantrekkelijk voor wilde dieren. Tegen de ochtend en avond kun je er met wat geluk reeën zien. Deze eten graag van de kruiden tussen het gras en aan de bladknoppen langs de bosrand.

3 Rijk bos

In het bos langs de Leuvenumse Beek staan veel loofbomen. Beuken en eiken gedijen hier goed omdat de bodem wat natter en lemiger is. De leemdeeltjes zijn hier in het verleden afgezet door de beek, die toen nog geregeld overstroomde of haar loop veranderde. Natuurmonumenten wil de Leuvenumse Beek op enkele plaatsen opnieuw de ruimte geven om te kronkelen en te overstromen. Hierdoor zullen beek en loofbos op den duur aan natuurlijkheid winnen, waardoor goede leefmogelijkheden ontstaan voor allerlei bijzondere planten, insecten, broedvogels en zoogdieren.

4 Heldere beek

Het witte huisje bij de waterval heeft een gevelsteen van een watermolen die in 1865 werd afgebroken. Voor die tijd moeten er wel negen papiermolens langs de Leuvenumse Beek hebben gestaan. Om genoeg water met de juiste snelheid voor de schoepenraden van die fabriekjes te verkrijgen, is de beekloop destijds aanzienlijk verlegd. De afgelopen jaren is er hard gewerkt om de beek weer haar oorspronkelijke loop te geven. De beek mag weer buiten haar oevers treden. Dat betekent vooral in de wintermaanden vaak overstromingen.

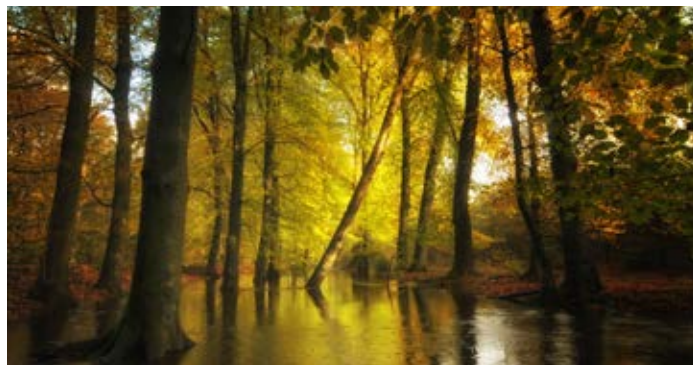
5 Zandscherm

De hoge, steile wal aan de linkerkant is in het verleden aangelegd om huizen, beek en bouwland te beschermen tegen het stuifzand. De mensen plantten daarvoor een dichte haag aan van bomen en struiken, eventueel aangevuld met een kleine wal van zand en aarde. Tegen deze hindernis kwam het stuivende zand tot rust, waardoor de wal vanzelf aangroeide. In de luwte van de ruim drie meter hoge wand bleef een strook van zeker honderd meter breed gevrijwaard van stuifzand. Je wandelt er nog steeds heerlijk beschut.

6 Arm bos

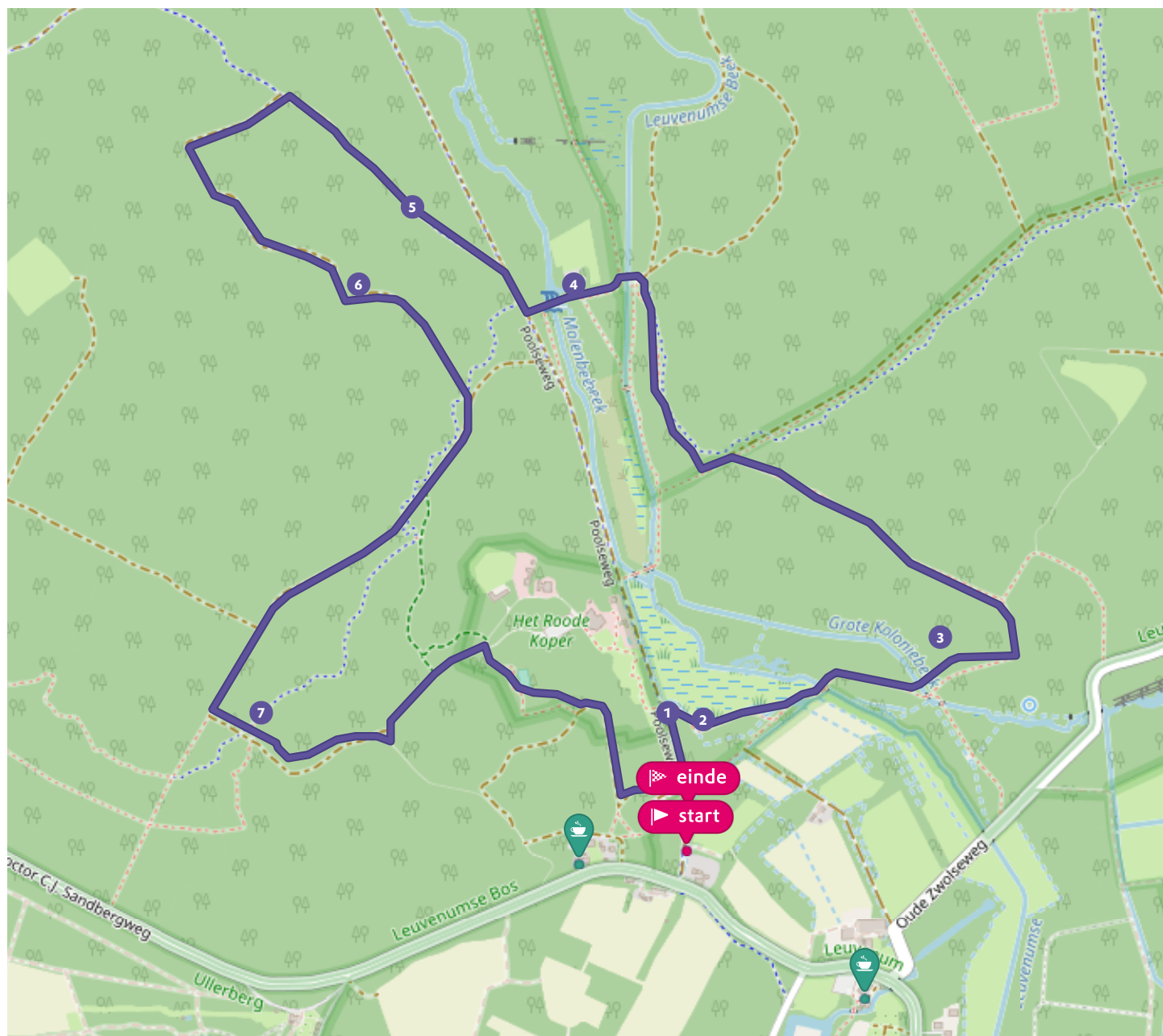
Je wandelt nu door een ander type bos. De bodem bestaat uit een dikke laag stuifzand en bevat maar weinig voedingsstoffen. De boomsoort die hier het meeste voorkomt is de grove den. In de ondergroei staan planten als kraaiheide, bosbes en vossenbes. Voor dieren is dit bos minder interessant dan het loofbos bij de beek, al zullen ze hier in de zomer graag wat vossenbessen en bosbessen komen smikkelen. In het voorjaar is een zwijn al lang blij als hij hier weer wat fris groen blad van de bosbes vindt.

7 Terug naar de beek

Aan de heuvels in het gebied kun je goed merken dat dit vroeger allemaal stuifzand was. Tot zo'n honderd jaar geleden was het stuivende zand een ware gesel voor deze streek. Pas door grootschalige bosaanplant in de twintigste eeuw werd de woeste grond beteugeld. Op arme grond zoals hier konden eigenlijk alleen maar grove dennen worden aangeplant. Dichter bij de beek is de grond een stuk voedselrijker. Daar is zelfs een tuin aangelegd. In de buurt van het huidige hotel Het Roode Koper zie je bijvoorbeeld rododendrons.

Je bent bijna aan het eind van de route gekomen. We hopen dat je fijn gewandeld hebt! Graag tot ziens bij een van de routes van Natuurmonumenten.

© OpenStreetMap/Leaflet

7,2 km
Flevoland

Natuurmonumenten

Kustroute op Marker Wadden

Marker Wadden, nieuw natuureiland in het Markermeer met weidse uitzichten. Ontdek hoe de natuur zich ontwikkelt. Kom wandelen, vogels spotten en van de stranden genieten.

Je loopt met deze afwisselende wandeling langs de buitenrand van Marker Wadden. Het ene moment geniet je van het serene uitzicht over het Markermeer. Het andere moment loop je midden tussen de luidruchtige vogelkolonies. Onderweg kom je twee vogelkijkpunten tegen waar je in alle rust de vogels kunt bekijken. En als je na de wandeling nog tijd en fut hebt, beklim dan zeker nog even uitkijktoren Steltloper voor een prachtig weids uitzicht.

Neem de [veerboot van Natuurmonumenten](#) naar Marker Wadden, of kom met je [eigen zeilboot](#) of een [georganiseerde chartertocht](#).

De veerboot vertrekt vanuit de Bataviyahaven in Lelystad. Je kunt hier komen met de auto en het openbaar vervoer.

[Meer informatie en tickets voor de veerboot.](#)

Startpunt

[Bereikbaarheid](#)

7,2 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

1 Eilandpaviljoen Marker Wadden

Dit is hét startpunt voor je bezoek aan Marker Wadden. Ontdek hier hoe de eilanden en hun natuur zijn ontstaan. Geniet van een drankje en iets lekkers, terwijl je vanaf het terras uitkijkt over het Markermeer. In het Eilandpaviljoen vind je ook een verkooppunt voor wandelbenodigdheden of een mooi aandenken aan je bezoek, toiletten en een gehandicapent toilet.

2 Slibvangen

Voor je neus zie je hier een van de belangrijkste onderdelen van Marker Wadden: een 30 meter diepe slibgeul ligt hier onder water. Volgens de eerste metingen is deze geul samen met de zandwinputten een effectieve slibvanger. Dat is nodig omdat in het Markermeer veel overtollig slib rondzweeft. Door de aanleg van de Houtribdijk kan het slib niet meer weg. Al dat slib is niet goed voor de waterkwaliteit en verstikt het onderwaterleven. Gelukkig neemt de troebelheid van het water rondom Marker Wadden inmiddels al iets af.

3 Levend Landschap - fotopaal 1

De natuur op Marker Wadden staat nooit stil en verandert voortdurend. Op vijf punten op het eiland staan fotopalen die de veranderingen vastleggen. Wil je meehelpen om dit in beeld te brengen? Scan met je telefoon de QR-code op deze fotopaal en zorg dat de boswachters en onderzoekers de ontwikkelingen kunnen volgen.

4 Slibveld

Het vullen van een slibveld vergt wat geduld. Dat is zeker zo bij gebruik van dun slib, zoals je hier ziet in de drie vakken tegen de basaltdijk aan. Het vak in één keer vullen kan niet, want dan stroomt het over. Dus we doen het zo: opspuiten met waterig slib, laten bezinken, water wegpompen en dan kan de volgende lading erop.

5 Vogelkijkhut Lepelaar

Geniet van de vogels die in het voor- en najaar neerstrijken in 'wegrestaurant' Marker Wadden. Als ze hun buik vol hebben gegeten, vliegen ze door naar het noorden of het zuiden. Regelmatig komen ook de sperwers, die broeden op de televisietoren in Lelystad, langs om hier hun kostje te vangen.

6 Uitzijken geblazen

Spannende momenten voor de kleine rietvogels. Blauwe kiekendieven patrouilleren vlak boven de rietpluimen van Marker

Wadden en hopen een opvliegende kleine karekiet of baardman te kunnen grijpen. Alert blijven dus, er kan altijd een roofvogel in de buurt zijn.

7 Washover

De Marker Wadden zijn windwadden. Hier bij deze washovers slaat, als er een stormachtige westenwind staat, het water met kracht over de basaltdijk. Vers water stroomt de slibvelden in. Achter de dip pikken geduldige kokmeeuwen zonder moeite de verdoofde vis uit de stroom.

8 Levend Landschap - fotopaal 2

De natuur op Marker Wadden staat nooit stil en verandert voortdurend. Op vijf punten op het eiland staan fotopalen die de veranderingen vastleggen. Wil je meehelpen om dit in beeld te brengen? Scan met je telefoon de QR-code op deze fotopaal en zorg dat de boswachters en onderzoekers de ontwikkelingen kunnen volgen.

9 Nieuwe eilanden van oud zand

Van zand, klei en slib uit het Markermeer zijn de nieuwe eilanden gemaakt. Het strandzand waar je op loopt is wel 12.000 jaar oud! Het is uit de 30 meter diepe slibgeulen omhooggehaald. Toen bestond Nederland uit open kustvlakten, een soort kweldergebied, waar beren, elanden en mammoets rondzwierven. Wie weet vind je hun botten in het zand, als je goed zoekt.

10 Levend Landschap - fotopaal 3

De natuur op Marker Wadden staat nooit stil en verandert voortdurend. Op vijf punten op het eiland staan fotopalen die de veranderingen vastleggen. Wil je meehelpen om dit in beeld te brengen? Scan met je telefoon de QR-code op deze fotopaal en zorg dat de boswachters en onderzoekers de ontwikkelingen kunnen volgen.

11 Wonderlijke natuur

Op deze ringdijk broeden regelmatig visdiefjes en kluten of kluut tegen. Deze vogels maken kuiltjes op de kale grond en vormen daar hun nestje met wat schelpjes, steentjes of een plukje gras. De eieren hebben één puntige kant, zodat ze niet zomaar uit het nest rollen.

12 Meer Marker Wadden

Vijf eilanden zijn er nu. En in de verte zie je het 6e en 7e eiland verschijnen. Daar wordt door Boskalis hard aan gewerkt volgens de inmiddels beproefde methode: eerst een ringdijk aanleggen en die vervolgens opvullen met slib uit de slibgeulen.

13 Groot filter

Bij de washovers komt vers water met slib het eiland in. Omdat het water langzaam door het gebied stroomt, krijgen de slibdeeltjes de tijd om naar de bodem te zinken. Je ziet hier aan de achterkant hoe minder troebel water weer terug het Markermeer in gaat.

14 Levend Landschap - fotopaal 5

De natuur op Marker Wadden staat nooit stil en verandert voortdurend. Op vijf punten op het eiland staan fotopalen die de veranderingen vastleggen. Wil je meehelpen om dit in beeld te brengen? Scan met je telefoon de QR-code op deze fotopaal en zorg dat de boswachters en onderzoekers de ontwikkelingen kunnen volgen.

© OpenStreetMap/Leaflet

9,28 km
Noord-Holland

Natuurmonumenten

Wandelroute Oppad en Kromme Rade, vlak bij Hilversum

Deze wandelroute gaat dwars door het plassen gebied bij Kortenhoef en Loosdrecht. De plassen zijn ontstaan door het uitbaggeren van veen. Deze geschiedenis zie je nu nog terug in het landschap. Geniet van het uitzicht vanaf de historische wandelpaden, het Oppad en de Kromme Rade. Onderweg kom je planten tegen zoals de echte koekoeksbloem, kattenstaart en dotterbloem. In de zomer zie je boven het water libellen op insecten jagen.

Startpunt

Bereikbaarheid

Emmaweg
Kortenhoef (NH)

9,28 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Let op!

- Het Oppad kan in natte periodes behoorlijk drassig zijn. Dan zijn stevige en waterdichte schoenen geen overbodige luxe!
- De wandelroute is niet bewegwijzerd.
- Honden zijn welkom, mits aangelijnd. Er is een hondenlosloopgebied aanwezig.
- De route loopt deels langs een autoweg. Voorzichtigheid is geboden!

1 Oppad

Je wandelt dwars door weilanden waar vaak koeien grazen. Dit is het Oppad, een oud kerkpad tussen Kortenhoef en 's-Graveland. Vroeger liepen de inwoners uit 's-Graveland op zondag over het pad naar de kerk in de oude dorpskern van Kortenhoef. In de verte zie je aan je rechterhand het 'nieuwe' Kortenhoef liggen.

2 Turfwinning

Je kijkt hier uit over de Kortenhoefse Plassen. Deze plassen zijn, net als de andere Vechtplassen, ontstaan door uitbaggeren van veen. Dit gebeurde met behulp van een baggerbeugel. Het veen werd op de legakker te drogen gelegd. Na het drogen, werden er turven van gestoken, een belangrijke brandstof in de vorige eeuwen. Door intensieve turfwinning werden de trekaten steeds groter. Harde wind en toenemende golfslag lieten weinig meer over van de legakkers. Zo ontstonden er plassen. Het open landschap met plassen en sloten dreigt echter verloren te gaan. Nu er langere tijd geen turf meer wordt gewonnen, groeien de plassen langzaam maar zeker dicht. Dat gaat ten koste van een groot aantal bijzondere planten en dieren. Daarom heeft Natuurmonumenten de laatste jaren maatregelen genomen, zoals plaggen en bomen en struiken weghalen. Ook de waterkwaliteit is verbeterd. Dit is mogelijk gemaakt dankzij Life-subsidie vanuit de Europese Unie.

3 Moerasbos

Halverwege het Oppad wandel je langs een moerasbos met elzen, wilgen en berken. Dit is een ideale plek voor de ree. In het bos vindt hij beschutting en in de omliggende weilanden voedsel. Omdat het hier zo rustig is, heb je ook overdag kans dit dier te spotten. In de zomer zie je watergentiaan in de sloten bloeien. Elke

bloem bloeit slechts één dag. Dan verdwijnt hij weer onder water en is het de beurt aan de volgende bloem. Aan het einde van het Oppad sla je linksaf de geasfalteerde weg op. Na circa 900 meter steek je de Vreelandseweg (N201) over. Ga daarna rechtdoor over het Moleneind. Volg deze weg 1500 meter. In de bocht naar links sla je linksaf de Kromme Rade in. Het pad is verstevigd met roosters. Dat is nodig omdat het pad anders snel zou verzakken. Je wandelt hier namelijk over een slappe veenbodem.

4 Kromme Rade

Je bent nu op de Kromme Rade. Dit is de oude grens tussen de voormalige gewesten Holland en Utrecht. Het woord 'rade' is afgeleid van rooien of raaien, wat 'een grens trekken' betekent. Je wandelt hier tussen twee plassen door, de Vuntus en Het Hol. Deze plassen horen bij de Loosdrechtse Plassen, in de omgeving bekend vanwege de watersport. Maar tijdens deze wandeling zie je het andere gezicht van dit gebied. Omgeven door prachtige natuur wandel je in alle rust over de Kromme Rade.

5 Uitzicht op Het Hol

Aan de noordkant van de Kromme Rade ligt Het Hol. In dit unieke moerasgebied groeien planten zoals echte koekoeksbloem, galigaan, fonteinkruid en dotterbloem. In het water komen waterviolier, krabbenscheer, mattenbies en pijlkruid voor. Deze planten horen thuis in dit soort veengebieden.

Krabbenscheer

's Zomers kun je in het water krabbenscheer zien. De rozetten met puntige bladeren drijven op het water. Maar aan het einde van het seizoen vullen de cellen in de bladeren zich met water en zakken de planten naar beneden. Daar blijven ze de hele winter. Als het

voorjaar is krijgt de plant nieuwe bladeren, die niet met water maar met gas gevuld zijn. De plant stijgt omhoog en begint weer aan een nieuw seizoen.

7 Libellen

Boven het water langs de Kromme Rade zie je allerlei soorten libellen jagen op insecten. In Het Hol komen wel 20 verschillende soorten libellen voor, van de grote “helikopters” tot de kleinere juffers. Libellen beginnen hun leven in het water. Ze doen zich te goed aan alles wat ze maar te pakken kunnen krijgen, soms zelfs kleine visjes. Op een gegeven moment klimmen ze via een rietstengel uit het water en komt er een prachtige libel tevoorschijn. Dit kan zomaar de glassnijder of smaragdlibel zijn.

8 Uitzicht op de Vuntus

Vanaf het bankje heb je uitzicht op de Vuntus. In de zomer kan je hier kanoën door een doolhof van smalle sloten en plassen. Er is een mooie kanoroute uitgezet van ongeveer 5 kilometer. De route kun je via de app NatuurRoutes van Natuurmonumenten downloaden. In strenge winters kan je op de Vuntus heerlijk schaatsen door ongerepte natuur.

9 Aan het werk

Om de oer-Hollandse veengebieden te behouden en te herstellen heeft Natuurmonumenten de laatste jaren een grootschalig project uitgevoerd, betaald met Life-subsidie vanuit de Europese Unie. In Het Hol is er geplagd, er zijn oevers vrij gemaakt van struiken en boompjes en sloten zijn hersteld. Dit bevordert de doorstroming en verhoogt de waterkwaliteit. Hier profiteren allerlei dieren en planten van. Kranswieren, fonteinkruiden en krabbenscheer bijvoorbeeld. Kleine karekiet, rietzanger, snor en purperreiger zullen profiteren van de rietvelden. Planten die langzaam verteren gaan nieuwe ‘tapijten’ op het water leggen; op dit drijvend land – trilveen genoemd – groeien onder meer orchideeën en ratelaars. Nieuwe schrale, natte graslanden kunnen voor de grote vuurvinder de redding zijn, want deze prachtige vlinder is heel zeldzaam in ons land.

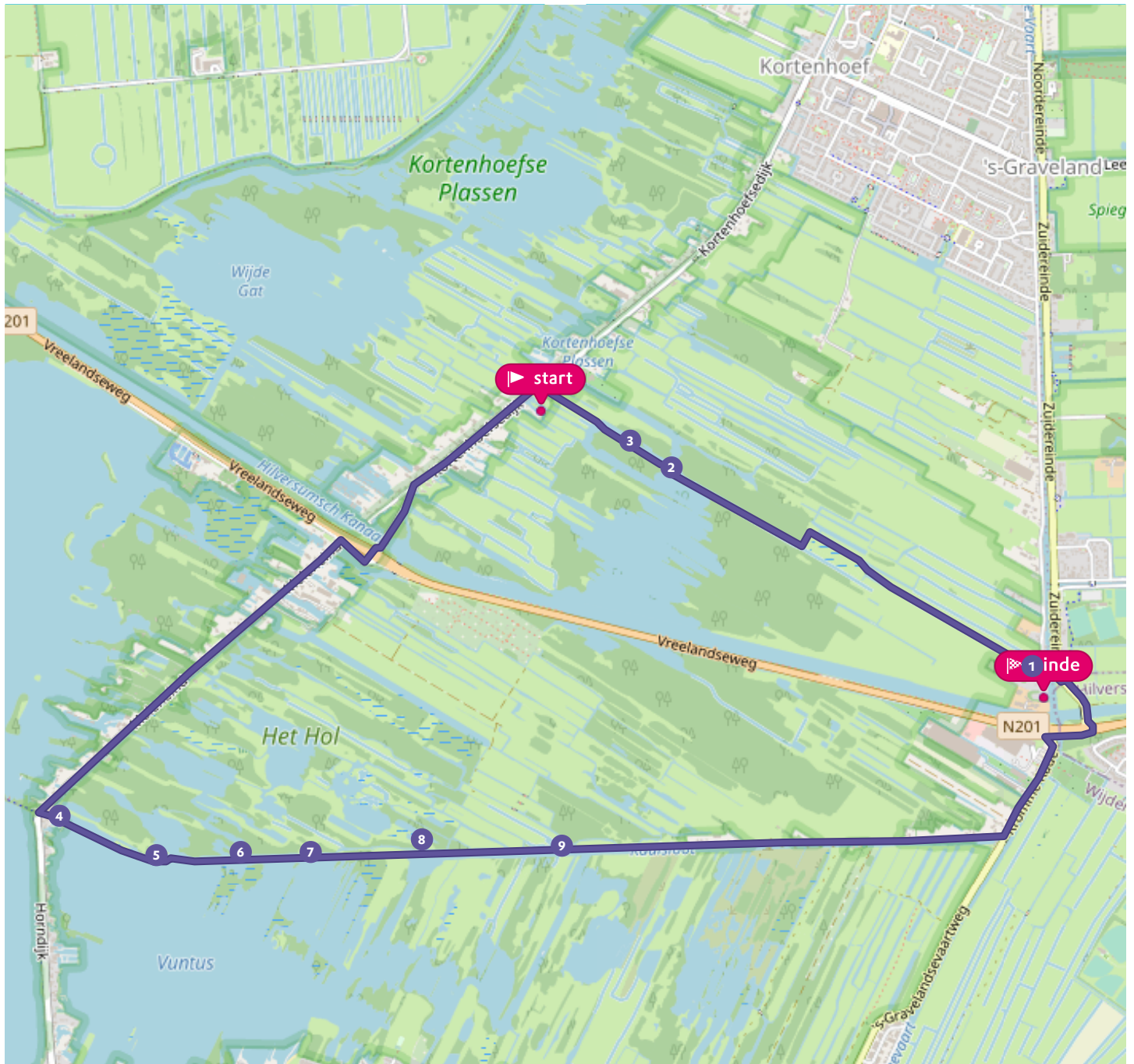

10 Ijsvogel

Zie je tijdens je wandeling een blauwe flits boven de sloot? Dan is de kans groot dat je een ijsvogel ziet vliegen. In de sloten leven veel kleine visjes, een heerlijk hapje voor de ijsvogel. De ijsvogel bouwt zijn nest in steile oevers. Met zijn sterke snavel maakt hij een gang, die wel een meter lang kan zijn. Aan het einde van de gang komt de nestkamer, waarin het vrouwtje 6 tot 8 eieren legt. Het aantal broedende ijsvogels in ons land is erg wisselvallig, wat vooral te maken heeft met strenge winters. Als er ijs op de sloten ligt, kan de ijsvogel niet meer vissen. En veel reserves om op te teren heeft deze kleine vogel niet.

Aan het einde van de Kromme Rade volg je een weggetje tot aan de ‘s-Gravelandsevaartweg. Ga daar linksaf. Bij de drukke N201 sla je rechtsaf en direct linksaf de brug over. Als je de eerste weg (Emmaweg) links ingaat kom je uit bij het startpunt van de route.

© OpenStreetMap/Leaflet

6 km
Limburg

Natuurmonumenten

Dwars door het Geuldal

Maak een wandeling dwars door het Geuldal en over de hellingen, geniet van hoogteverschillen en de variatie aan natuur en cultuur in dit markante heuvellandschap.

Startpunt

[Epen, parkeerplaats P1](#)

Kapelaan Houbenstraat
6285 AB Epen (LB)

6 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Volg tijdens de wandeling de rode paaltjes.

1 Epen: hart van het Bovenste Geuldal

Over een paar honderd meter wandelen we het dorpje Epen uit, het Geuldal in. Maar eerst kom je nog langs de kerk van Epen. Net als bij veel plaatsen, vormde de kerk de oudste plek waar het dorp omheen is gebouwd. De onderkant van de kerk is opgetrokken uit zandsteen uit het carboon-tijdperk (300 miljoen jaar geleden). Die zandsteen werd gewonnen in een van de vele groeven hier in de buurt. Het Geuldal is de enige plek in Nederland waar dit oude gesteente aan de oppervlakte komt. De steensoort werd ook vaak als basis gebruikt bij de bouw van vakwerkhuisen. De zandsteen neemt nauwelijks water op en beschermt de muren zo tegen vocht.

2 Het landschap

Schuren en schaven

Het Zuid-Limburgse landschap ontstond voornamelijk door erosie, uitslijten van een hoogvlakte. Deze hoogte is nog een uitloper van de Ardennen. Die erosie zorgde voor het dalenlandschap, dat dus anders is ontstaan dan de heuvellandschappen, zoals Sint-Jansberg of de Veluwe. Die werden gevormd door gigantische gletsjers in de voorlaatste ijstijd, die de grond omhoog stuwden.

Ploeterende boeren

De ontginning door mensen begon vaak in de dalen. Daar was het makkelijk boeren. De meeste dorpen liggen dan ook beschut in het dal. Pas later trok men de heuvels in voor de landbouw. En de steile hellingen bleven een stap te ver om planten te verbouwen. Daar vind je dus nog steeds mooie bossen.

Landhuis

Wanneer je iets naar linksvoeren, naar de bosrand op de helling kijkt, dan zie je in het bos huize Emmaus liggen. Dit is gebouwd door de Paters van Wittem. Het landhuis was bestemd als ontspanningsoord voor de priesterstudenten. Het is gebouwd in 1904 en in 1905 geopend. Nu is het een vergaderlocatie.

3 Bronbeken

De Mässel is een van de 26 bronbeken die in de Geul uitmonden. Het beekje geeft de grens aan tussen Gemeenten Vaals en Gulpen-Wittem.

Romeinse resten

De grond is sterk ijzerhoudend, wat je soms ziet aan de kleur van water in de omgeving. Dat is een onderdeel van de natuurlijke bodemprocessen. Hier in de buurt zijn zogenaamde ijzerslakken gevonden. Dat zijn resten van het smelten van ijzer. Deze zijn afkomstig van ijzersmelterijen uit de Romeinse tijd.

4 Kronkelende rijkdom

De kracht van water is hier goed te zien. Een boom is al reeds lang gesneuveld en aan de oevers is te zien dat er in de buitenbocht veel afslag is, waardoor een steile wand ontstaat. Dit meanderen van beken geeft een enorme dynamiek aan de natuur. De gele kwikstaart en de ijsvogel vinden hun broedplek aan de oevers van de Geul. En aan vraatsporen in dit gebied te zien, heeft ook de bever al zijn weg in het Geuldal gevonden. Planten moeten op de afgeslagen oevers steeds weer een plek veroveren en zich staande weten te houden. Aan de binnenbocht kunnen zich planten

ontwikkelen die houden van een wat natte ondergrond. Door de vele bochten blijft het water langer in het gebied, waarmee verdroging wordt tegengegaan. Aan de randen van het water staan wilgenbomen en elzen. De laatste zijn te herkennen aan hun zwarte knoppen die lijken op bokkenpoten.

5 Zeldzaam muisje

Het heggenlandschap is belangrijk voor de hazelmuis. Hoewel klein (6 tot 9 cm) is het een bijzondere muis met zijn grote ogen, harige grijpstaart en grijpgrage vingertjes. Daarmee kan hij zich goed vasthouden aan takken. Hij wordt niet voor niets ook wel aapje genoemd! Lopen over de grond is moeilijker en ook gevaarlijker voor de muis; hij is daarom afhankelijk aaneengesloten hagen.

Zeldzame muis

De hazelmuis komt alleen nog in Duitsland en België voor en in dit zuidoostelijke deel van Limburg! Hier leven nog maar een paar honderd dieren. Natuurmonumenten probeert zijn leefgebied te vergroten door de hagen aan een te sluiten. Deze hagen zijn ook een schuilplaats en voedselbron voor vogels en insecten, zoals de grauwe klauwier, libellen en sprinkhanen.

6 Klitserbeek

De Geul kronkelt hier door een vrij breed dal met aan weerszijden natte hooilanden (beemden). In deze beemden liggen dotterbloemgraslanden en kruidenrijke vochtige graslandjes. De dotterbloem (foto 1) herken je aan zijn prachtige gele kleur! Zowel langs de Geul als langs de Klitserbeek komen meer bijzondere planten voor, zoals paarbladig goudveil (foto 2), echte koekoeksbloem (foto 3), adderwortel en gevlekte orchis.

7 Natte voeten

De graslanden langs de Geul kunnen erg nat zijn. Ze lopen ook regelmatig onder omdat de Geul een regenbeek is, die in zeer korte tijd flink aan kan zwellen. Op deze natte graslanden vind je flora die graag natte voeten heeft: wilgenbomen, moerasspirea, lisdodde en pitrus. De pitrus dankt zijn naam aan het feit dat de kern uit de stengels vroeger gebruikt werd als lont (pit) in olielampen.

8 Waardevolle hoogstambomen

We staan nu in een hoogstamboomgaard. Vroeger werd het fruit voor eigen gebruik geoogst of verkocht. Nu is een hoogstamboomgaard vooral van cultuurhistorisch belang én een impuls voor de biodiversiteit: de steenuil vindt er een broedplek en de das snoept er van valfruit. Hier is ook een voorde, een doorwaadbare plek in de Geul.

Even verderop staat de Bovenste molen. Deze molen werd al in de 13e eeuw vernoemd. Het is een middenslagmolen die in de loop van de tijd veel functies heeft gehad: van papiermolen tot graanmolen. Momenteel wordt gezocht naar een nieuwe bestemming voor het molengebouw. Bovenste verwijst naar het feit dat stroomafwaarts in Mechelen nog een molen voorkomt: de Onderste molen.

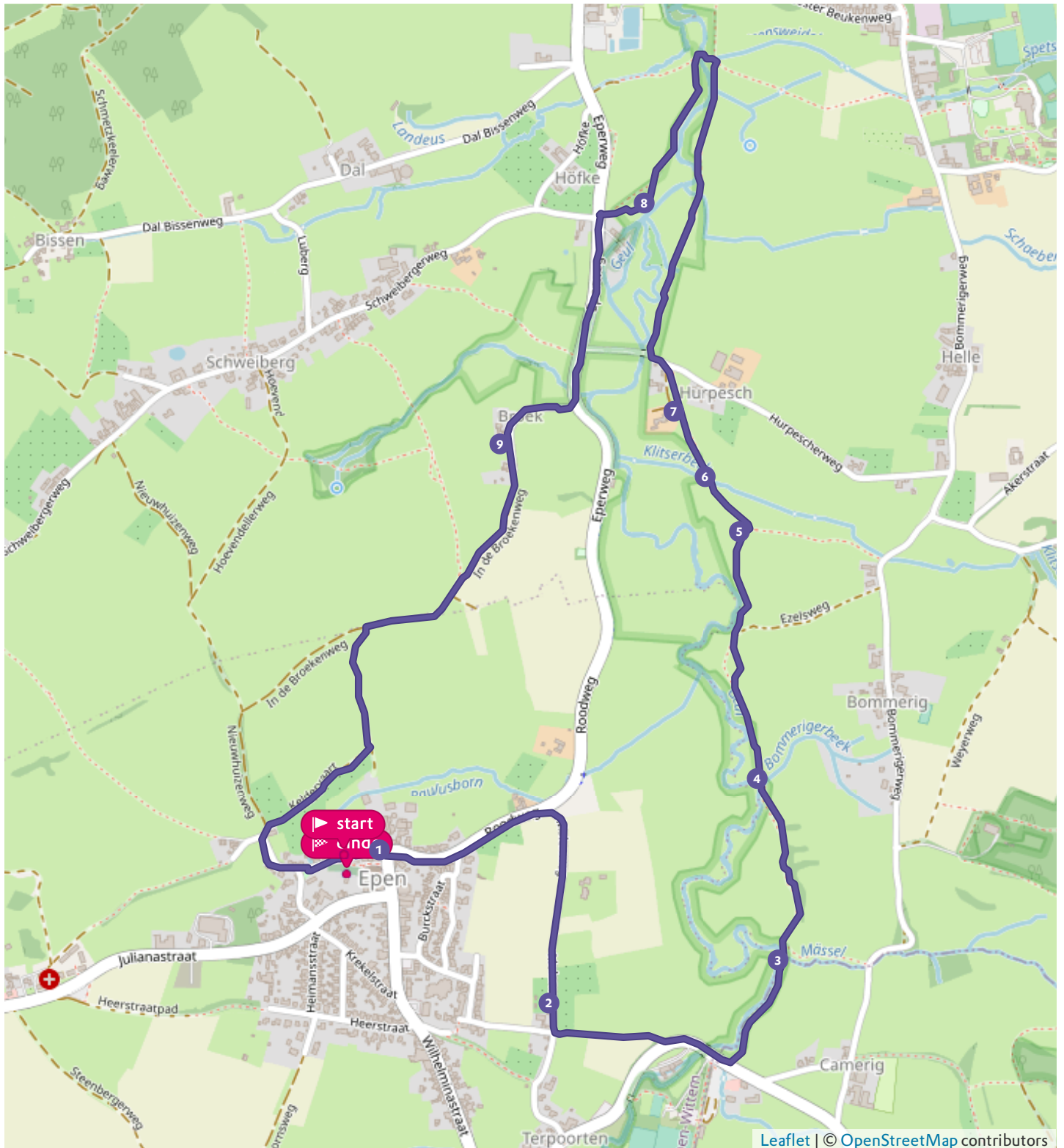
Logeren in het Geuldal

Bij de Bovenste Molen en aan de overkant bij 't Höfke liggen twee vakantiewoningen van Natuurmonumenten. Wil je hier een keer logeren? Kijk dan op geuldal.com voor meer informatie.

9 Maretak

Kijk op het laatste deel van de wandeling nog eens naar de pracht van het Geuldal en merk de vele maretakken, mistletoe, in de bomen op. Deze grote groene bollen zijn vooral goed te zien in de herfst en de winter, als de boom verder kaal is. Deze halfparasiet is deels afhankelijk van de boom waarop hij groeit, maar de boom heeft er doorgaans geen last van.

© OpenStreetMap/Leaflet

9,4 km
Noord-Brabant

Natuurmonumenten

Wandelroute 14 vennenwandeling, vlak bij Oisterwijk

Maak een fraaie, stevige wandeling langs de vele vennen in Oisterwijk. Geniet van het uitzicht over het water, wandel door de bossen en laat je verrassen door de bijzondere combinatie van bos, heide en vennen.

Startpunt

[Parkeerplaats Bezoekerscentrum
Oisterwijkse Bossen en Vennen](#)

Van Tienhovenlaan 4
5062 SK Oisterwijk (NB)

[Groot Speijk](#)

Van Tienhovenlaan 4
5062 SK Oisterwijk
T 013 591 5070

9,4 km

Volg voor de route de blauwe pijlen op de paaltjes.
Vrij wandelen op wegen en paden.
Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).

Honden welkom, mits aangelijnd

1 Speijckven

Je start bij het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten met de horeca 'Groot Speijck'. Als je verder wandelt, zie je door de bomen het Speijckven liggen. Dit ven is niet door de wind uitgesleten, maar gegraven. Je zou hier zomaar een ijsvogel op één van de laaghangende takken kunnen zien zitten!

In de lente en zomer zie je hier vaak kinderen de watersafari doen. Een educatieve speurtocht voor (basisschool)kinderen. Gewapend met een schepnetje gaan ze op zoek naar waterbeestjes.

2 Diaconieven

Het volgende ven dat we passeren is het Diaconieven. Dit is het eerste ven dat Natuurmonumenten in Brabant in 1913 kocht. Op het Diaconieven en de andere vennen kun je allerlei watervogels zien, zoals de kuifeend en dodaars. Die laatste heeft een heel herkenbare 'hinnikende' roep. Zijn naam dankt hij dan weer aan het donzige dotje op zijn aars.

3 Brandven

Als je op de kaart kijkt, zul je zien dat de vele vennen in de Oisterwijkse bossen allerlei verschillende namen hebben. Van personen tot kleuren, maar achter elke naam schuilt een verhaal. Het Brandven dankt zijn naam aan het feit dat hier bluswater uit gehaald werd.

Vogels kijken

Op de vele vennen kun je allerlei vogels tegenkomen, maar vergeet ook niet omhoog te kijken en goed te luisteren. Grote kans dat je of het gelach van een groene specht hoort of het geroffel op de bomen door één van de andere spechtensoorten die hier voorkomen, zoals de grote bonte specht of de zwarte specht. Die laatste is trouwens een stuk groter dan de grote bonte specht, al doet de naam anders vermoeden!

4 Groot Kolkven

Vanaf deze plek kijk je uit over het grootste ven in dit natuurgebied. Het Groot Kolkven stamt van net na de ijstijd. Het ven is een restant van een oud smeltwaterdal, dat ontstond door een grote kolkende waterstroom.

Natuurmonumenten verhuurt dit ven ook aan de lokale visclub, die met bootjes het ven op mogen. Aan de oostkant van het ven ligt nog een prachtig uitkijkpunt, dat tevens een visplek is voor rolstoelgebruikers.

5 Mijnbouw

Als je hier door de bossen wandelt, loop je eigenlijk ook door een stukje mijnbouwgeschiedenis. De dennen die je hier ziet, zijn namelijk ooit geplant als productiebos, dat belangrijk was voor de mijnbouw. Dennenhout kraakt namelijk voordat het breekt. Het was dus het perfecte hout om mijngangen te stutten. Mijnwerkers werden tijdig gewaarschuwd als een gang in dreigde te storten! Bij het Lammerven zie je struiken gagel, die in de zomer heerlijk geuren. Deze plant werd vroeger gebruikt om bier te brouwen en als 'vlooiekruid' in het bed, tegen vlooiën en wandluizen of in de kledingkast tegen motten. Het is een beschermde struik, dus plukken mag nu niet meer. Maar wrijf eens met je vingers langs het blad en ruik dan eens!

6 Oude boswachterswoning

Tijd voor koffie of thee of iets anders lekkers? Bij [Boshuis Venkraai](#) kun je prima terecht om de lange wandeling te onderbreken. Het gebouw is een voormalige boswachterswoning. De naam Venkraai komt van een vogel die hier vroeger veel voorkwam: de zwarte stern, ofwel ven-kraai.

7 Goor is niet vies!

Het meest gefotografeerde ven in Oisterwijk moet wel Voorste Goorven zijn. Vanaf meerdere kanten van het ven heb je een geweldig uitzicht, al doet de naam Goorven anders vermoeden. Maar niets is minder waar! Goor betekent 'moeras'. Vroeger werkten de mensen hier veel met hun handen in het veen en kregen ze hun handen niet goed schoon, deze bleven goor...

8 Stenen uit de oorlog

Let zometeen eens op het wandelpad waar je overheen loopt. Het is namelijk geen echt zandpad, er liggen allerlei stenen. Dit is puin van het in de oorlog plat gebombardeerde Rotterdam. Gevangen Oekraïners moesten deze paden zo aanleggen, zodat de Duitsers begaanbare paden kregen voor hun voertuigen. Zo konden ze bij het munitiedepot komen dat hier verstopt lag in het bos, zodat het vanuit de lucht nauwelijks zichtbaar was.

9 Witven

Je bent net om het Witven heen gelopen. Hoe dit ven aan zijn naam komt? Loop maar eens naar de rand van dit ven en kijk door het heldere water naar de bodem. Er ligt prachtig wit zand.

10 Klein Aderven

Je staat nu bij het Klein Aderven. Net als het Witven, Van Esschenven en Groot Aderven, is dit ven ontstaan door winderosie. Dit kun je onder meer herleiden aan de ligging van de vennen in zuidwest naar noordoostelijke richting. Het is de windrichting die het meest voorkomt in ons land.

Bij het Groot Aderven, waar je straks langs loopt, zie je dat steeds meer planten en struiken het ven in pikken. Als we hier niets aan doen, dan is er over 100 jaar geen ven meer over. Natuurmonumenten maakt de oevers van verschillende vennen daarom schoon en zet ze vrij van bomen, tegen de bladval in het water.

11 Natuurzwembad

Van het Groot Aderven loop je nu naar het Staalbergven. Natuurmonumenten heeft dit ven verpacht aan de gemeente. Het is nu onder andere een natuurzwembad met voorzieningen. Je wandelt zometeen langs Hotel Boschoord, steekt dan een weg over en loopt tegen het Van Esschenven aan.

12 Van Esschenven

Vanaf deze plek kun je prachtig over het langgerekte Van Esschenven uitkijken. De plas dankt zijn naam aan de familie Van Essch, die vroeger tot de notabelen van Oisterwijk behoorde. In de lente en zomer vliegen hier rond de schemer vleermuizen vlak over het water, op jacht naar insecten.

13 Van Tienhovenbank

Wat je op deze route zeker moet doen: maak een klein uitstapje van de route. Neem even plaats op de Van Tienhovenbank en probeer je voor te stellen hoe het hier meer dan honderd jaar geleden was. Want toen kocht Natuurmonumenten het eerste stuk van de Oisterwijkse Bossen om het fraaie gebied te beschermen.

Pieter van Tienhoven vervulde daarbij een zeer belangrijke rol. Deze bank is naar hem vernoemd. De foto is gemaakt tijdens de onthulling in 1935. Pieter van Tienhoven was van 1907 t/m 1952 bestuurslid van Natuurmonumenten en vervulde een hoofdrol bij de aankoop van de Oisterwijkse Bossen en Vennen, maar ook van andere natuurgebieden.

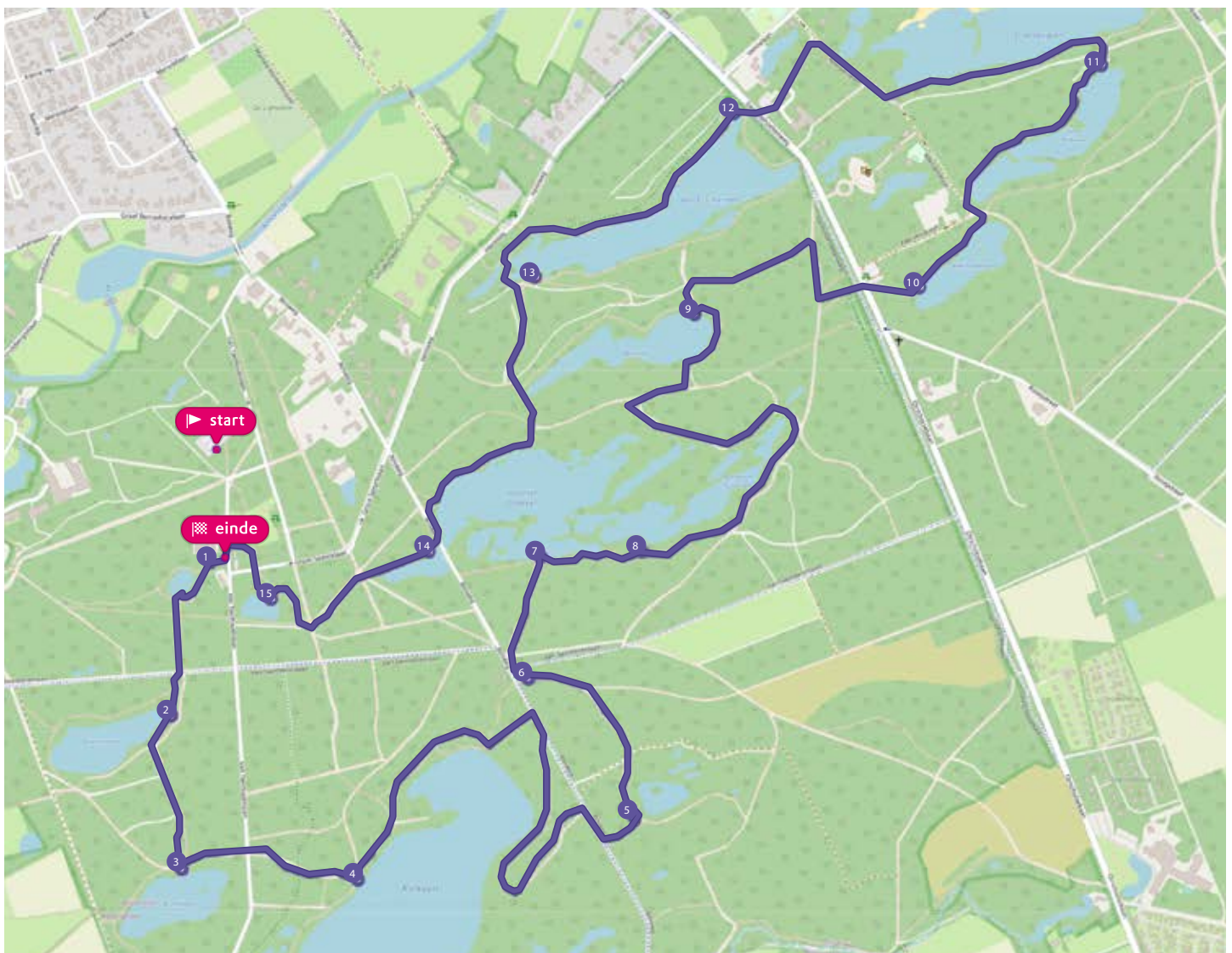
14 Heiven

Na de grootsheid van het Goorven, loop je hier langs het veel kleinere Heiven. Dit ven wordt alleen gevoed door regenwater. Vroeger zag je rondom dit ven veel heideplanten staan, vandaar de naam.

15 De Brouwkuip

Het laatste ven op de route is de Brouwkuip. Dankt het zijn naam aan de ronde vorm of toch aan de, volgens de verhalen, bierbrouwers die hun kuipen in dit ven reinigden. Dit omdat de Voorste Stroom, dichtbij de bebouwing, zo vervuild was door chemicaliën en afvalstoffen van de wolindustrie, waardoor ze deze beek de vuilstroom noemden. In een aantal bomen vlak bij het ven hangen grote groene kasten. Dit zijn vleermuiskasten.

Wandelroute Eemland, vlak bij Eemnes

Wandel door het weidse oer-Hollandse landschap bij Eemnes. De wandelroute voert over twee dijken die uit de middeleeuwen stammen, de Meentdijk en de Zomerdijk. Je wandelt tussen de schapen op de dijk en over boerenweggetjes. Maak onderweg een uitstapje naar de vogelkijkhut aan het Eemmeer en bespied de vele watervogels. Vergeet je verrekijker niet!

Startpunt

[Theethuin Eemnes](#)

Meentweg 131
3755 PD Eemnes (UT)

Stap uit bij carpoolplaats Blaricum-Bijvanck en steek de Randweg (oost) over. Ga linksaf over het kleine viaduct van de A27. Na ongeveer 400 meter kom je bij Theethuin Eemnes.

8 km

Ook te wandelen met de [route-app NatuurRoutes](#).
(gratis voor leden).

Kinderwagen en buggy

De dijken zijn niet geschikt voor rolstoelen en kinderwagens. Je komt regelmatig een klaphekje of overstap tegen van het ene naar het andere perceel.

Op de Meentdijk en Zomerdijk zijn honden niet toegestaan, ook niet aan de lijn.

Honden zijn aangelijnd toegestaan op het fietspad en de Noord Ervenweg.

[Vogelkijkhut Eemmeer](#)

1 Strijd

Achter de dijk van de vroegere Zuiderzee strekken zich lege weilanden landinwaarts uit. De Eem mondde eeuwenlang uit in een open Zuiderzee en stroomde regelmatig over. Rond 1000 begonnen boeren de vruchtbare grond te ontginnen. Daarmee startte een eeuwenlange strijd tegen het water. De boeren ontgonnen het moeras steeds verder noordwaarts, waardoor ze in conflict kwamen met de Gooiers, die van de andere kant kwamen. Na een twist tussen Utrecht en Holland in de 14e eeuw werd de grens bepaald langs de Gooiersgracht. Deze weg, vlak langs de A27, is nog altijd de grens tussen Gooi en Eemland.

2 Waaïen

De Meentdijk en de Zomerdijk zijn aangelegd op de Eemoevers zoals die er in de middeleeuwen was. Het gebied is daarom rijk aan zogenaamde aardkundige waarden. Opvallend is het aantal waaïen waar je langskomt. Ze zijn ontstaan bij doorbraken van de Eemdijk. Het water kolkte soms met veel geweld door de dijk en sloeg gaten met een diepte van vele meters. Langs de wandeling liggen een aantal van deze waaïen. Halverwege de Meentdijk staat een informatiepaneel met meer informatie over de aardkundige waarden.

3 Naar de vogelkijkhut

Sla hier even af om een kijkje te nemen in de vogelkijkhut aan de oever van het Eemmeer. Hier zie je geen weidevogels, maar rietvogels zoals grote karekieten en rietgorzen. En verder veel watervogels, waaronder slobbeenden, kuifeenden en smienten. In de winter strijken er duizenden ganzen en honderden zwanen neer in het gebied.

4 Klinkerweg

Op de Zomerdijk was vroeger een verhard karrenspoor. Deze klinkerweg, die nog uit de middeleeuwen stamt, is niet voor niets een rijksmonument. Hier en daar zijn banken neergezet. Strijk eens neer voor een pauze en geniet van de rust en de weidsheid.

5 Verder langs de Zomerdijk

De wandelroute gaat hier naar rechts (Corsrijkseweg). Bij de volgende kruising sla je rechtsaf (Noord Ervenweg). Je kunt ook nog een eindje verder rechtdoor wandelen over de dijk en genieten van het weidse uitzicht over Eemland. Keer daarna weer terug naar dit punt om de wandelroute te vervolgen. Je wandeling wordt dan 10,1 km in totaal.

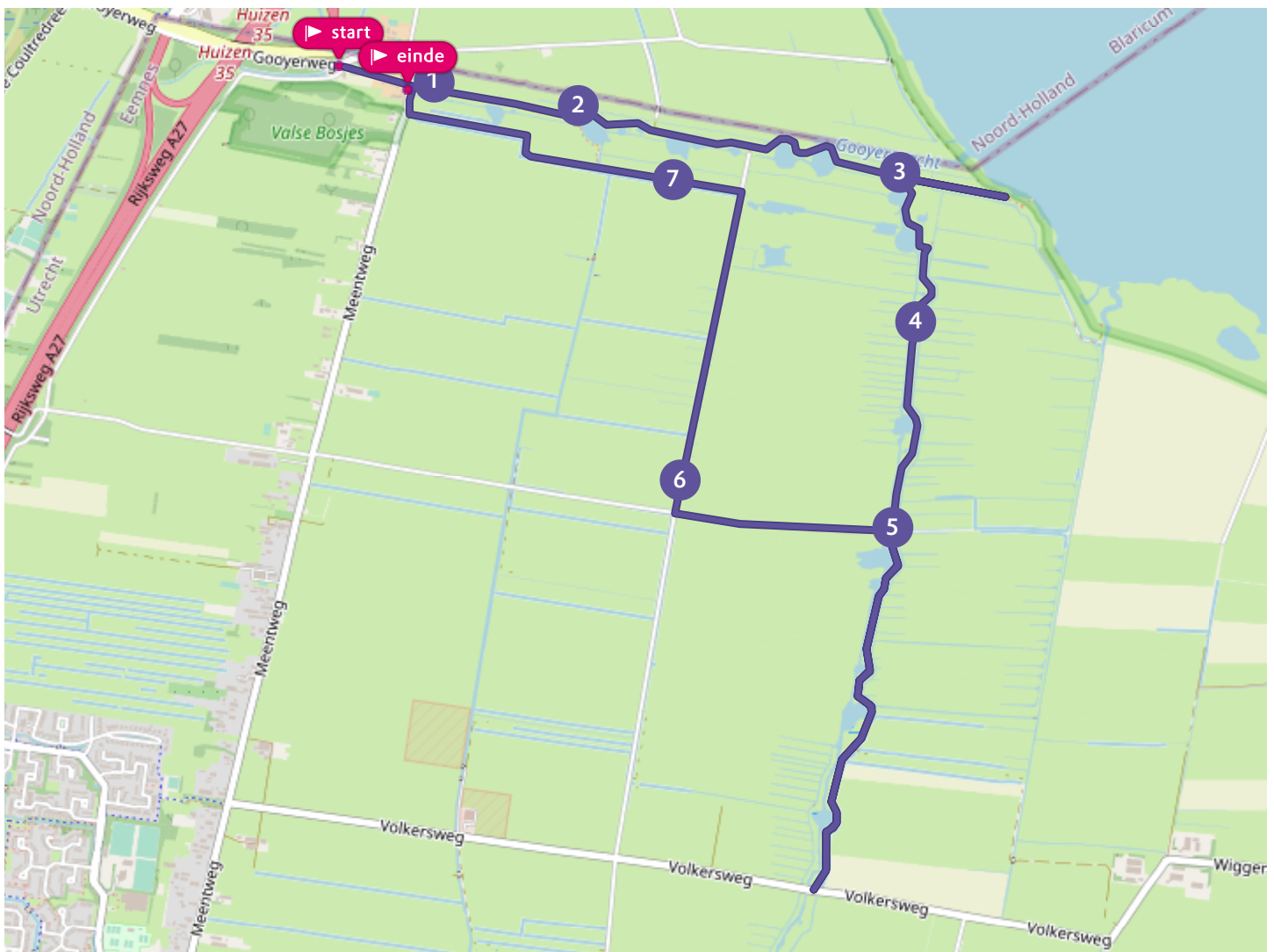
6 Vogels kijken op de Noord Ervenweg

Natuurmonumenten werkt aan de weilanden aan de Noord Ervenweg zodat hier de leefomstandigheden voor weidevogels verbeteren. Zo is de waterhuishouding verbeterd door enkele weilanden onder ondiep water te zetten en door de plaatsing van een waterwielpomp. Hier kunnen de vogels makkelijker voedsel vinden en ze vinden er ook een veilige overnachtingsplaats. Door de verlaging van de slootoevers wordt hetzelfde doel bereikt. Omdat deze oevers vlak bij de weg liggen kun je de vogels nu van dichtbij bekijken.

7 Kwetsbaar gebied

Overstromingen van de voormalige Zuiderzee hebben hoogteverschillen in het landschap achtergelaten. De afwisseling van droge en natte gedeelten is gunstig voor weidevogels, waaronder kievieten, grutto's, tureluurs, scholeksters en zelfs de zeldzame kemphanen. Toch is Eemland een kwetsbaar gebied. Vooral vanwege zijn beperkte omvang. Om bijvoorbeeld de bedreigde grutto beter te beschermen moet het reservaat worden uitgebreid. Meer variatie in het waterpeil is eveneens gunstig voor weidevogels. Onze boswachters zetten zich in voor deze belangrijke randvoorwaarden.

**GA VEILIG
OP PAD!**

De natuur is voor veel mensen heel belangrijk. Laten we er samen voor zorgen dat het mogelijk blijft. Vermijd drukke plekken, ga op rustige tijdstippen, houd afstand en blijf thuis bij griepverschijnselen.

Voor actuele informatie ga naar
nm.nl/coronavirus

Meer wandelinspiratie opdoen?

Op de website van Natuurmonumenten vind je nog veel meer routes door heel Nederland die je gratis kunt downloaden.

Dus neem ook een kijkje op
nm.nl/routes

Help mee!

Onze natuur is niet alleen schitterend, maar ook kwetsbaar. Wij moeten de natuur koesteren. Samen met onze boswachters, leden en vrijwilligers werken wij iedere dag aan een natuurlijker Nederland.

Doe ook mee en ga naar
nm.nl/word-lid

Veel plezier in onze schitterende Nederlandse natuur!